

PALEO- AKTUEEL

ARCHEOLOGIE IN 1996

8

RuG

Auteursrechten voorbehouden

Copyright 1997, Vakgroep Archeologie, Rijksuniversiteit Groningen

Druk- en bindwerk: Universiteitsdrukkerij, RuG

Omslag: opgraving van het poortgebouw van het blokhuis te Stavoren, pp. 124-128

Omslagontwerp: J.M. Smit

Delen van deze uitgave mogen in andere publicaties worden overgenomen
mits zij van een duidelijke bronvermelding zijn voorzien

Inlichtingen: Vakgroep Archeologie, Poststraat 6, 9712 ER Groningen

ISBN 90 367 0632 7

PALEO-AKTUEEL

8

redactie

Mette Bierma

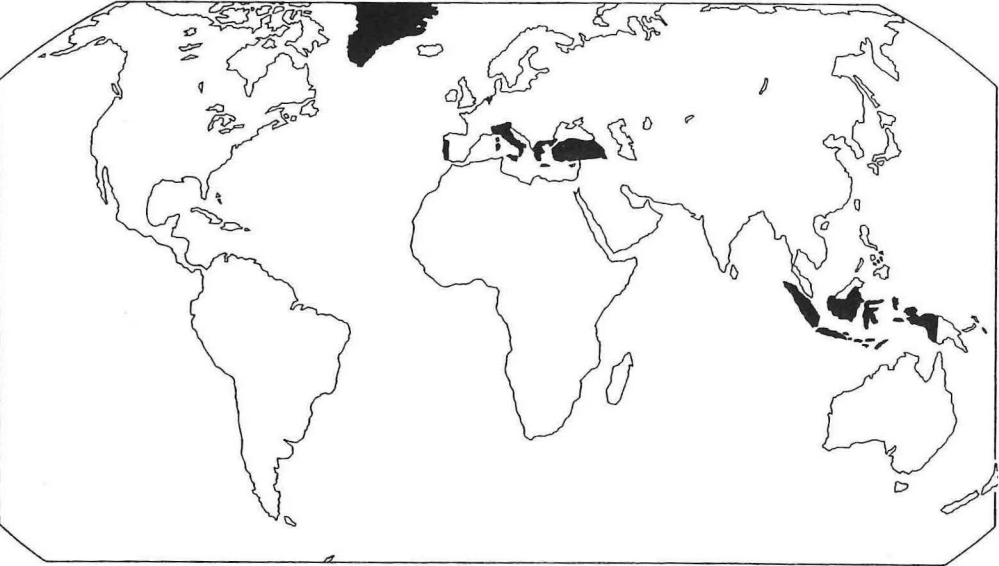
Jurjen M. Bos

Otto H. Harsema

Vakgroep Archeologie

Groningen, 1997

In deze aflevering: Griekenland, Groenland, Indonesië, Italië, Nederland, Portugal, Turkije.

In deze aflevering uit Noord-Nederland: 1. Delfzijl; 2. Lageland; 3. Haren; 4. Jelsum; 5. Wijnaldum; 6. Rewert; 7. Leeuwarden; 8. Stavoren; 9. Rijs; 10. Oldeholtwolde; 11. Anlo; 12. Gasteren; 13. Balloo; 14. Rolde; 15. Borger; 16. Darp; 17. Meppen.

INHOUD

L.J.M. VAN ES & K. WALCH Een vondst van reuzenhert bij Delfzijl (Gr.)	9
G.J. BARTSTRA Het Toaliaan	11
D. STAPERT & L. JOHANSEN Het <i>ANALITHIC</i> -project en de werktuigen van Oldeholtwolde (Fr.)	15
D. STAPERT & G.R. BOEKSCHOTEN Ruimtelijke patronen rondom de haard van Oldeholtwolde (Fr.)	20
L. JOHANSEN & D. STAPERT Vuurmakers uit paleo-Eskimonederzettingen in West-Groenland	24
M.J.L.Th. NIEKUS, J.P. DE ROEVER & J.L. SMIT Een vroeg-mesolithische nederzetting met tranchetbijlen bij Lageland (Gr.)	28
S. BOTTEMA & A. WALSWEEER De hazelaar, gesponsord door het klimaat of door de mens?	33
H. BUITENHUIS Asıklı Höyük: vroege domesticatie en veeteelt	38
J.N. LANTING & A.L. BRINDLEY Dateringen voor oorsprong en verspreiding van de Europese boomstamkano	43
J.N. LANTING Het zogenaamde hunebed van Rijs (Fr.)	47
A.L. BRINDLEY Het gebruik van megalietgraven in Noord-Nederland	51
A.D. NEVES ESPINHA Megalithische monumenten in Évora-Reguengos de Monsaraz (Port.)	55
F.A. VEENMAN Landevaluatie in de Pontijnse regio (Zuid-Latium, Italië), dateringsproblemen rond een bronstijd-akkerbouwfase	59
M. KLEIBRINK Weven voor de godin: een labyrint	63

M. ESSINK	
De vondstcontext van bronzen speerpunten, dolken, zwaarden, messen en hals- en armringen uit Noord-Nederland	68
M.J.M. DE WIT	
Een aantal bijzondere Drentse grafvondsten uit de vroege en midden-ijzertijd	71
W. PRUMMEL & M.C.V. VINK	
Dierenbotten uit Argos op het voormalige BAI in Groningen	74
E.J. DROST	
Nederzettingen en landschap in het stroomgebied van de Astura, Zuid-Latium, Italië	79
P.A.J. ATTEMA, A.J. NIJBOER & G.J.M. VAN OORTMERSSEN	
Romeinse kolonisatie ten zuiden van Rome (3), het aardewerkonderzoek	84
Y. DIJKSTRA, H.R. REINDERS, V. RONDIRI & Z. MALAKASIÓTI	
Van Duivelsberg tot Rode Rots: de survey van 1996 in de vlakte van Almiros (Griekenland)	89
H. WOLDRING, R.T.J. CAPPERS & H.R. REINDERS	
Veldwerk in de vlakte van Antiochië	93
S. BOTTEMA, A. SARPAKI, H.R. REINDERS & N. MACGILLAVRY	
Minoïsch Kreta en de uitbarsting van Santorini	97
J.M. BOS, J. SCHEFFER & J.H. ZWIER	
Een terpzool bij Rewert (gem. Littenseradiel, Fr.)	100
C. VERMEEREN & J. SCHELVIS	
Ondernemers in archeologie. Een factor van belang binnen het Nederlandse archeologische bestel	102
J.T. ZEILER	
Offers en slachtoffers. Faunaresten uit de Fortunatempel te Nijmegen (2e eeuw n.Chr.)	105
J.M. BOS & A.J. NIJBOER	
Koninklijke patronage: de edelsmid van Wijnaldum (Fr.)	108
A.J. NIJBOER & C. TULP	
De vloer van een smidse te Wijnaldum (Fr.)	111
D.A. GERRETS	
Waarom was de eigenaresse van de fibula van Wijnaldum een koningin?	115
H.A. GROENENDIJK, P.B. KOOI & M.J.L.Th. NIEKUS	
Een Olde Hof te Haren (Gr.)	118

A. JAGER	
Camminghaburg te Leeuwarden en Dekemastate te Jelsum (Fr.)	121
A. UFKES	
Het archeologisch onderzoek van het 'Blokhuys' te Stavoren, gem. Nijefurd (Fr.)	124
J.M. BOS & G.J. DE LANGEN	
Prospectie, tussen drijfzand en beleid: Stavoren (gem. Nijefurd, Fr.)	129

Voorwoord

Deze achtste aflevering van *Paleo-aktueel* geeft een eerste indruk van enige van de onderzoeksactiviteiten van de vakgroep Archeologie van de Rijksuniversiteit Groningen in 1996.

Een belangrijke gebeurtenis voor het onderzoek in dat jaar was ook de toewijzing van twee grote projecten door de Stichting voor Historische Wetenschappen van de Nederlandse Organisatie voor Wetenschappelijk Onderzoek. Het Italische project hangt nauw samen met het werk dat door P.J.A. Attema en anderen in deze en eerdere *Paleo-aktueels* is beschreven. Dit onderzoek wordt samen met de Vrije Universiteit uitgevoerd. Het andere project, samen met de Universiteit van Amsterdam over de opkomst van het Friese koninkrijk, is voortgekomen uit de opgravingen in Wijnaldum, waarover eveneens uitvoerig is bericht.

In totaal zullen acht promotie-onderzoekers en twee post doc-onderzoekers de gelederen van de drie instituten komen versterken.

Paleo-aktueel houdt U op de hoogte.

EEN AANTAL BIJZONDERE DRENTSE GRAFVONDSTEN UIT DE VROEGE EN MIDDEN-IJZERTIJD

M.J.M. de Wit

Inleiding

In de eerste helft van deze eeuw werd in de provincie Drenthe een aantal vondsten gedaan die het predikaat 'opmerkelijk' mogen hebben. Dat deze vondsten zo bijzonder zijn ligt aan het feit dat het hier gaat om vrij rijke, geïmporteerde grafvondsten, die te dateren zijn in de vroege en het begin van de midden-ijzertijd (ca. 700-500 v.Chr.).

In deze periode is het grafritueel in Noord-Nederland vrij eenvoudig: men hanteerde het gebruik van crematie en van bijzetting van de urn met as in urnenvelden, al dan niet voorzien van een ronde of vierkante greppel. Dit gebruik stamt uit de late bronstijd en gaat door tot in de midden-ijzertijd. Rond 400 v.Chr. worden de urnenvelden afgelost door brandheuvels, waarbij na de crematie een heuvel werd opgeworpen over de brandresten.

Aan de doden werden weinig en weinig waardevolle voorwerpen meegegeven; de vrijwel bijgavenloze urnenvelden werden opgevolgd door vrijwel vondstloze brandheuvels.

De rijke grafvondsten die zijn aangetroffen te 'Havelterberg', Darp, Borger, Anlo, Meppen, Balloo, Gasteren en Rolde (Klaassteen) (fig. 1), vallen derhalve enigszins buiten het beeld van het grafritueel in deze tijd. Ze zijn de weerspiegeling van een korte maar hevige bloei-periode van de Drentse grafcultuur in de vroege en het begin van de midden-ijzertijd.

De vondsten¹

De vondst van 'Havelterberg' (Rijksmuseum van Oudheden, inv.nrs. 1911/4.1-4.6) bestaat uit een Ruinen-Wommelsurn, een platte conische schaal, een aantal schijven, drie ijzeren pijlpunten, fragmenten van twee ijzeren paardenbitten en een aantal ijzeren ringen. De schaal

lag op de urn; de rest van de vondst lag in de urn.

Te Darp (Provinciaal Museum van Drenthe (PMD), inv.nrs. 1924/V¹-V^{2d}) werden een armband, een ring, een dolkje met een ijzeren kling en een bronzen heft en schede (fig. 2), twee ijzeren ringen, twee lanspunten, een afgeknotte urn, twee dubbelconische potjes en een aantal stukjes ijzer en brons gevonden.

Uit Borger (PMD, inv.nrs. 1947/XII¹-XII¹⁻²) komen een platte schaal en een aardewerken zogenaamde *Rippenziste* (ook wel *Tonziste* genoemd). De schaal werd op de urn gevonden.

De 'bronsvondst van Anlo' (PMD, inv.nrs. 1955/IX³-IX¹¹) bestaat uit twee in ajourstijl opengewerkte sierschijven, vier *phalerae* en drie U-vormige wangstukken. Alle voorwerpen behoren tot paardentuig.

Te Meppen (PMD, inv.nr. 1936/III⁴) werden de resten van een grote *situla* aangetroffen.

De vondst van Balloo (PMD, inv.nrs. 1855/I^{73a}-I^{73g}) bestaat uit een grote komvormige urn, een complete met dwarsstreepjes versierde armband en een aantal fragmenten van dergelijke armbanden, een fragment van een plat spiraalvormig voorwerp van plaatbrons en tot slot fragmenten van een holle versierde halsring (*Hohlwulst*).

Fragmenten van zo'n zelfde *Hohlwulst* komen ook voor in de vondst van Gasteren (PMD, inv.nrs. 1989/VI^{5a}-VI^{5e}). Daarnaast bestaat deze vondst eveneens uit delen van versierde en onversierde armbanden, met twee fragmenten van een massieve getordeerde halsring en een zevental scherven van verschillende stuks aardewerk.

Tot slot de vondst van Rolde (Klaassteen) (PMD, 1937/IV^{1a}-IV³). Deze vondst bestaat uit een vijftal armbanden, die in stukken waren gebroken, een deel van weer een *Hohlwulst* en een aantal aardewerkscherven.¹

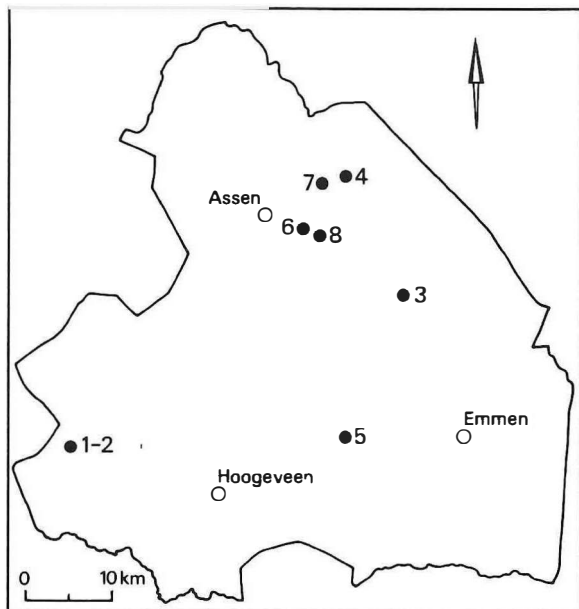

Fig. 1. De Drentse vondsten: 1. 'Havelterberg'; 2. Darp; 3. Borger; 4. Anlo; 5. Meppen; 6. Balloo; 7. Gasteren; 8. Rolde.

Rijke graven elders

Opvallend is dat naburige gebieden die concentraties graven met rijke bijgaven uit deze periode hebben, zich kenmerken door een goede bereikbaarheid. Deze concentraties zijn namelijk alle gelegen aan waterwegen: de rijke graven uit Midden- en Zuid-Nederland en Noord-België liggen aan de Waal en aan de Maas, die in Noordwest-Duitsland aan de Weser en die in het Hunsrück-Eifelgebied (grens Duitsland-Frankrijk) aan de (midden)Rijn.

Deze grote rivieren kunnen dan ook de rijkdom van deze gebieden en van hun graven verklaren. Door de nabije aanwezigheid van de rivieren waren de handelscontacten van deze streken met de meer zuidelijk gelegen delen van Europa gemakkelijk te onderhouden. Ook konden deze streken controle uitoefenen op de verdere verhandeling naar het noorden van de goederen uit Zuid-Europa. Deze contacten leverden een zekere mate van welvaart op voor de bewoners, die zich uitte in het grafritueel.

Conclusie

De graven uit Drenthe zijn daarom een beetje

een vreemde eend in de bijt. Drenthe heeft geen grote rivieren, die het contact met andere gebieden en het transport van goederen vergemakkelijken. Misschien is dit de reden dat het aantal geïmporteerde voorwerpen en het aantal graven in Drenthe dan ook geringer is dan in de omliggende gebieden.

Het ligt daarom voor de hand om aan te nemen dat Drenthe haar zuidelijke importen via gebieden als Midden- en Zuid-Nederland en Noordwest-Duitsland kreeg, wellicht door het verhandelen van ijzeroer, dat in de veenmoerassen van Drenthe in die tijd gevonden werd.

Summary

In the first half of this century, a number of rich, mostly imported finds were found in the Dutch province of Drenthe. These finds all date from the Early Iron Age and the beginning of the Middle Iron Age, about 700-500 BC.

Similar finds are known from the centre and south of the Netherlands, northern Belgium, northwestern Germany and the Hunsrück-Eifel region. The objects here are even richer and more numerous than those found in Drenthe; a plausible explanation for this is the greater

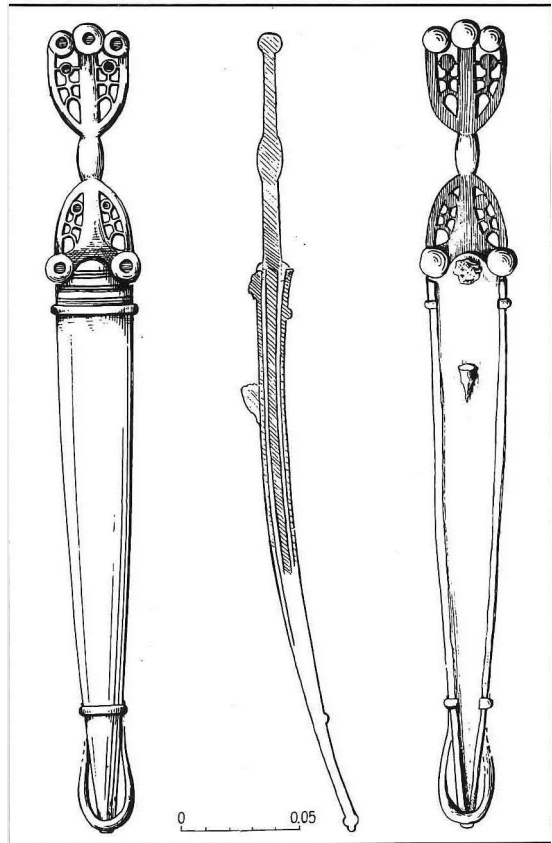

Fig. 2. Dolkje met ijzeren kling en bronzen heft en schede (inv.nr. 1924/ V^{tb}) (tek. H. Praamstra).

accessibility of these areas, due to rivers such as the Rhine and the Weser which flow through these territories. Because of these rivers, trade relations between the areas just mentioned and the south of Europe could easily be established and maintained. Besides these trade contacts, the areas in question could also play a major role in the further distribution of the trade goods farther north.

In view of this, it seems probable that some of the grave goods found in Drenthe originate from southern Europe. Via the neighbouring wealthier areas such as the centre and south of the Netherlands and northwestern Germany, they would have been traded northwards to reach their final destination.

Noot

1. Van de vondsten zijn de meeste metalen voorwerpen van brons; waar dit niet het geval is, wordt dit aangegeven in de vermelding van het voorwerp in de tekst.

Literatuur

- Wit, M.J.M. de, 1996. Elite in Drenthe? Een analyse van 8 opmerkelijke Drentse grafinventarissen uit de Vroege en de Midden-IJzertijd. Doctoraalscriptie vakgroep Archeologie Groningen.